

Психологічні проблеми дистанційного навчання викладачів у системі післядипломної педагогічної освіти

А.Ю. Заболоцький
директор Центру
дистанційного
навчання,
Університет економіки
та права «КРОК»

У статті досліджено тенденції психологічних процесів, що відбувалися під час навчання викладачів вищих навчальних закладів за допомогою технологій дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, психологічні проблеми дистанційного навчання, післядипломна освіта.

В статье исследованы тенденции психологических процессов, которые происходили во время обучения преподавателей высших учебных заведений с помощью технологий дистанционного обучения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, психологические проблемы дистанционного обучения, последипломное образование.

In the article the tendencies of psychological processes that took place during the training of teachers of higher education via distance learning technologies.

Keywords: distance learning, psychological problems of distance education, postgraduate education.

Постановка проблеми

У наш час технологія дистанційного навчання набуває все більшої популярності не тільки в США та Європі, а й в Україні. Це новітній і дуже зручний спосіб підвищення кваліфікації або здобуття нової спеціальності. Дистанційне навчання в системі післядипломної освіти має низку переваг перед очним навчанням, однак постає проблема психологічної готовності користувачів отримувати знання через мережу Інтернет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Значну роль у підтримці рівня освіти, зокрема у вищих навчальних закладах, відіграють інформаційно-комунікаційні технології, що пронизують як сам процес навчання, так і процеси управління. У роботах М.Л. Смульсон, В.А. Моляко, Н.В. Чепелевої, Л.М. Карамушки, Н.Н. Мехтиханова та інших розглянуто галузь психології використання технологій дистанційного навчання в навчально-виховному процесі.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

До недосліджених раніше частин загальної проблеми можна віднести, зокрема, виявлення характерних психологічних особливостей різноманітних організаційних форм навчання через мережу Інтернет; розкриття вікової, гендерної тощо специфіки відповідного дистанційного навчання; виявлення та диференціація властивостей психологічного впливу навчання через мережу Інтернет на інтернет-залежних користувачів мережі та на тих, у кого відсутня інтернет-залежність тощо.

Формулювання цілей статті

Мета статті – розкрити психологічні особливості дистанційного навчання викладачів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження

Специфічними особливостями післядипломної педагогічної освіти дорослої людини є:

– особливості контингенту осіб, які навчаються (дорослі люди, фахівці, що спираються на власний досвід, мають професійні знання; усталені соціальні ролі, вирізняються інерційністю системи смислів, цінностей, оцінних критеріїв та ін.);

– специфіка надання післядипломної освіти (асиміляція нових знань у структуру особистісних смислів, досвіду керівників, зміна професійних установок);

– специфіка діяльності викладачів у системі післядипломної освіти (підвищені вимоги до рівня професіоналізму й ерудованості викладачів, установка на власний професійний і особистісний розвиток, володіння методами активного соціально-психологічного навчання).

Це вимагає такої організації післядипломної педагогічної освіти, за якої відбувається підвищення її розвивального потенціалу на основі актуалізації здатності до особистісного та професійного саморозвитку фахівців, в тому числі, в умовах дистанційного навчання.

Використання дистанційного навчання до підвищення кваліфікації педагогів ґрунтується на переконанні, що саме такий спосіб навчання є найбільш ефективним та економічно виправданим, коли необхідно набути заздалегідь обумовленого обсягу знань, умінь і навичок. Світові тенденції розвитку освіти свідчать, що саме технології дистанційного навчання в різних його формах мають надзвичайні можливості в реалізації перепідготовки та підвищення кваліфікації, створенні масштабної системи перекваліфікації або підвищення кваліфікації перспективних працівників. Підвищення кваліфікації вчителів і викладачів в умовах дистанційного навчання сприяє:

– неперервності та максимальній індивідуалізації навчання;

– поступальному зростанню кар'єри внаслідок отримання професійно-орієнтованої та особистісно-значущої інформації розвитку професійної мобільності;

– зростання професіоналізму та розкриття творчого потенціалу особистості [1].

Варто мати на увазі, що більшість пи-

тань педагогічного проектування та шляхів технічної реалізації процесу дистанційного навчання вже знайшли своє вирішення. Також уже розроблено та сформульовано вимоги до організації процесу навчання, до змісту навчальних матеріалів, різновидів проведення занять, контрольних робіт, тестів і підсумкового оцінювання тощо. Однак дослідженню психологічних проблем використання дистанційного навчання приділено недостатньо уваги. За твердженням О.П. Єфремова, Г.О. Красноті дистанційне навчання належить до такого способу надання освітніх послуг, який обирають фахівці, уже сформовані як особистості й такі, що мають чітко визначенні перспективи у підвищенні своєї кваліфікації. Тому недостатнім є акцент на плануванні та проектуванні навчання, навчально-методичному його забезпеченні, необхідним є також організувати психологічний супровід навчального процесу. Він передбачає врахування, реалізацію та налагодження систем відносин між всіма учасниками навчального процесу, формування навичок інтерактивної взаємодії та, що найголовніше, напрацювання вмінь і навичок самостійного навчання через створення умов для реалізації мотивації підвищення кваліфікації [2].

Закономірне сприйняття ХХІ ст., як століття інформації та наукових знань, ставить перед системою освіти принципово нову глобальну проблему — підготовку мільйонів людей до життя і діяльності в нових умовах інформаційного суспільства, де домінуючу роль відіграють електронні технології зв'язку та обміну інформацією і яке швидко розвивається [3]. Ураховуючи актуальні потреби сучасної освіти в Україні, її комп'ютеризації, використанні електронних мереж, розвитку дистанційного навчання для професіоналізації та всебічного розвитку особистості, проблема психологічної готовності педагогів до дистанційного післядипломного навчання набуває в нашій країні особливо актуального значення.

Деякі дослідники вважають, що знання можливостей комп'ютерної техніки, мережі Інтернет і методик їхнього використан-

ня на сучасному етапі є найголовнішими інструментами для будь-якого викладача як технічної, так і гуманітарної сфери знання [4].

Дослідження психологічної проблеми дає можливість:

- по-перше, ґрунтовніше і повніше розробити поняття дистанційного навчання, що здійснюється через мережу Інтернет;

- теоретично дослідити психологічну специфіку навчальних і освітніх можливостей мережі Інтернет;

- глибше розкрити поняття характерних психологічних особливостей дистанційного навчання з використанням мережі Інтернет.

Практичне значення дослідження полягає у розкритті науково обґрунтованих можливостей використання дистанційного навчання через мережу Інтернет і психологічних особливостей впливу цього навчання на користувачів мережі Інтернет для реалізації певних практичних психолого-педагогічних цілей, зокрема для підвищення ефективності, гнучкості та психологічної безпеки відповідного навчання.

Аналізуючи останні дослідження та публікації, присвячені проблемі характерних психологічних особливостей дистанційного навчання з використанням мережі Інтернет у контексті більш загальної проблеми психології дистанційного навчання, варто відзначити, що їх вкрай недостатньо.

Дистанційне післядипломне навчання може бути визначено як процес передачі та засвоєння знань, умінь, навичок діяльності, що здійснюється з допомогою можливостей мережі Інтернет і дає змогу користувачам здобути нові знання, а також отримати документи щодо підвищення своєї кваліфікації або отримання нової. Під час такого навчання не потрібно залишати основне місце роботи, брати відпустку або переїздити до іншого міста, необхідно виділити лише кілька годин свого часу щодня. Це дуже зручно, однак у деяких людей таке навчання викликає психологічний дискомфорт.

В окремих сучасних публікаціях при аналізі можливостей використання нових

інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), зокрема мережі Інтернет, у навчанні звернуто увагу на важливість загального розгляду специфіки ІКТ, зроблено акцент на тому, що об'єктивно передумовою для використання ІКТ у психолого-педагогічній області є інформаційна суть процесу навчання, у якій особливе місце належить інформаційному обміну різного виду між педагогом і тими, хто навчається. Використання ІКТ в навчально-педагогічному процесі вказує на якісно новий етап у теорії та практиці психології навчання і педагогіки. Прагнення прогресивних педагогів задовольнити зростаючі потреби суспільства в освіті шляхом використання можливостей ІКТ викликає до життя й нові форми навчання, зокрема дистанційне навчання з використанням інформаційно-комунікативних можливостей мережі Інтернет.

На думку дослідників, навчальний процес на базі комп'ютерних комунікацій і мережі Інтернет обов'язково передбачає диференціацію та індивідуалізацію навчання. Люди, які навчаються, через свої психофізіологічні особливості мають різні здібності, задатки, тому для засвоєння навчального матеріалу їм потрібні різні кількості часу, вправ різного ступеня складності, щоб досягти певних результатів [5].

Є достатні підстави для визнання того, що важливим аспектом доцільності включення телекомунікаційних технологій мережі Інтернет у сучасний навчальний процес є факт оволодіння учнями можливостей здійснювати між собою опосередковане міжособистісне спілкування, передаючи один одному повідомлення у вигляді тексту, звуку і зображення, забезпечуючи тим самим стійку мотивацію пізнавальної діяльності. Сучасні комп'ютерні телекомунікаційні мережі (глобальним різновидом такої мережі виступає Інтернет) також надають своїм користувачам можливість використовувати мережеві бази даних та інформаційно-пошукові системи, бібліотечні каталоги і найбільш потужні за обсягом пристроїв накопичення інформації файл-сервери, що можуть допомогти вчителю й тим, хто навчається, долучитися

до світових інформаційних ресурсів і організувати навчальну діяльність (як під час занять, так і в інший час) на якісно вищому і більш ефективному рівні.

Інший важливий аспект проблеми виявлення характерних психологічних особливостей дистанційного навчання – дію комп'ютерної техніки на психіку й організм людини. Так, зазначається, що небезпека застосування інформаційних технологій у навчанні полягає в неспівпаданні внутрішніх ритмів функціонування комп'ютера з основними біоритмами людини. При «аналітичному» спілкуванні з комп'ютером (читанні електронних текстів, малюванні тощо) вказане неспівпадання непомітне, натомість при контакті з віртуальними об'єктами (діяльними квазісуб'єктами – активними комп'ютерними програмами) неспівпадання ритмів може призвести до явного або прихованого «розгойдування» психіки і психологічного зриву або змін особистості того, хто навчається [6].

Можна відзначити такі особливості психологічного впливу навчання через мережу Інтернет на тих, хто навчається відповідним чином (такі особливості виступають одночасно напрямками видозміни діяльності при використанні мережі Інтернет та інших комп'ютерних технологій у навчальних цілях):

1. Прискорення процесу екстеріоризації задуму, його матеріалізації у вигляді схеми, таблиці, діаграми, анімації, відеокліпу тощо.

2. Розвиток активної візуалізації, пов'язаної з роботою з двовимірною і особливо тривимірною графікою.

3. Прискорення отримання результатів шаблонних перетворень ситуації.

4. Розширення можливостей здійснення пошукових дій у величезному інформаційному масиві всесвітньої мережі Інтернет.

5. Інтенсифікація можливостей повернутися до проміжних етапів складної діяльності.

6. Розвиток можливостей одночасного розгляду одразу кількох варіантів перетворення об'єкта.

Часто зміна діяльності активно спри-

яє розвитку творчих потенціалів у тих, хто навчається. Має сенс звернути увагу також на те, що на відповідних можливостях дуже часто ґрунтуються навчальні комп'ютерні ігри. Дійсно, навчання з використанням інформаційних технологій вимагає застосування спеціальних методів, що дають змогу домогтися такої взаємодії комп'ютера й людини, яка навчається, що створювало б найбільш сприятливі умови для розвитку творчої особистості [7].

До характерних психологічних особливостей дистанційного навчання необхідно додати підвищення самостійності процесу засвоєння знань, умінь, навичок, розвиток самостійності мислення з боку тих, хто навчається [5].

Інші автори відзначають наявність труднощів у розробленні та проведенні різних форм дистанційного навчання на основі використання мережі Інтернет, а саме:

– наявність психологічних бар'єрів у суб'єктів психолого-педагогічного процесу при роботі з комп'ютером;

– необхідність засвоєння особливої культури роботи та спілкування в мережі Інтернет;

– виявлення і врахування особливостей перцептивних процесів при роботі з комп'ютером у людини при проектуванні занять (у літературі описується так званий ефект пересичення);

– взяття до уваги при організації занять можливих гендерних відмінностей у процесі використанні нових інформаційних технологій.

Реалізація різних видів занять із застосуванням нових інформаційних технологій, зокрема мережі Інтернет, у системі очного навчання і проведення спеціального дослідження дали змогу сформулювати психолого-педагогічні умови використання мережі Інтернет у навчальних цілях:

– достатній рівень комп'ютерної письменності викладача і студентів;

– уміння подати зміст навчального курсу відповідно до обраної форми заняття;

– наявність відповідної матеріально-технічної бази;

– моделювання освітнього середовища, що адекватно відображає необхідний

зміст, репрезентований навчальними ресурсами мережі Інтернет з використанням мультимедійних засобів [8].

Характерними психологічними особливостями післядипломного дистанційного навчання з використанням мережі Інтернет у тих, хто навчається, є:

- підвищення самостійності процесу засвоєння знань, умінь, навичок, розвиток самостійності мислення;

- прискорення процесу екстеріоризації задуму, його матеріалізації у вигляді схем, таблиць, діаграм, анімації, відеокліпів тощо;

- розвиток активної візуалізації, пов'язаної з роботою із двовимірною та особливо з тривимірною графікою;

- прискорення отримання результатів шаблонних перетворень ситуації;

- розширення можливостей здійснення пошукових дій у інформаційному масиві всесвітньої мережі Інтернет;

- інтенсифікація можливостей повернутися до проміжних етапів складної діяльності;

- розвиток можливостей одночасного розгляду відразу кількох варіантів перетворення об'єкта.

Висновки

Дослідження психологічних особливостей дистанційного навчання через мережу Інтернет повинно бути продовжено. До перспективних напрямів подальших досліджень можна віднести, зокрема, виявлення характерних психологічних особливостей різних організаційних форм навчання через мережу Інтернет (екскурсії по сайтах серверів і порталів, телеконференцій, використання чатів, проектних занять, дослідницьких занять тощо) на тих, хто навчається; розкриття вікової, гендерної тощо специфіки відповідного дистанційного навчання; виявлення та диференціація властивостей психологічного впливу навчання через мережу Інтернет на інтернет-залежних користувачів мережі та на тих, у кого відсутня інтернет-залежність тощо.

Література:

1. Даниленко Л. Очно-дистанційне навчання у практиці роботи ЦППО / Л. Даниленко, А. Чміль, В. Розмариця // Післядипломна освіта в Україні. – № 2. – 2006. – С. 42-46.
2. Ефремов А. П. К вопросу о качестве дистанционного обучения / А. П. Ефремов, Г. А. Краснова // Информационные технологии в открытом образовании. Материалы международной конференции. – Москва.
3. Канава В. Достоинства и недостатки дистанционного обучения через Интернет / В. Канава [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.curator.ru/doplus.html>
4. Лавров О. Дистанционное обучение : Классификация проблем. Термины и определения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vio.fio.ru/vio_15/cd_site/Articles/art_2_4.htm
5. Маклаков Г. Ю. Особенности использования технологии IP-телефонии для совершенствования процесса дистанционного обучения / Г. Ю. Маклаков, Г. Г. Маклакова // Проблемы подготовки та перепідготовки фахівців у сфері інформаційних технологій / Матеріали V Міжнародної науково-технічної конференції «Комп'ютерні технології в будівництві»: Київ-Севастополь, 18-21 вересня 2007 р. – Кривий Ріг, 2007. – С. 71-72.
6. Тверезовська Н. Т. Інформаційні технології навчання у системі вищої освіти / Н. Т. Тверезовська // Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2001. – Вип. 19, ч. 3. – С. 64-68.
7. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, В. М. Моисеева, А. Е. Петров ; под ред. Е. С. Полат. – 4-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2009. – 272 с.
8. Марчук Н. Ю. Психолого-педагогические особенности дистанционного обучения / Н. Ю. Марчук // Педагогическое образование в России 2013. – № 4. – С. 78-85.